

Coğrafi Sorgulama Becerisi

Yöntem, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme

Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU
Nurcan DEMİRALP

Dr. Öğr. Üyesi Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU - Doç. Dr. Nurcan DEMİRALP

COĞRAFİ SORGULAMA BECERİSİ
Yöntem, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme

ISBN 978-625-6810-79-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ekim 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Dr. Öğr. Üyesi Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU

İlk, orta ve lise eğitimini Çorum'da tamamladı. Lisans eğitimini 19 Mayıs Üniversitesi, yüksek lisans ve doktora eğitimini Gazi üniversitesinde tamamladı. 1996-2010 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığında coğrafya öğretmenliği ve TTKB'de ortaöğretim coğrafya ders kitaplarını inceleme görevinde bulundu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında "Aile Dergisi" yazı işleri müdürlüğünü yürüttü. Aile Eğitim Programlarını geliştirme ve yaygınlaştırma çalışmalarında bulundu. 2019 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sürekli Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezine Öğretim görevlisi olarak atandı. 2021 yılında "Coğrafya Eğitiminde Coğrafi Sorgulama Becerilerinin Değerlendirilmesi" konulu teziyle doktora eğitimini tamamladı. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Beşeri coğrafyada sosyal politika ve göç, coğrafya eğitiminde coğrafi sorgulama becerisi ve coğrafya öğretim programları ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında coğrafya eğitimi alanında yayınlanmış eserleri bulunmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.

hulya.yigit@hbv.edu.tr; hulyayigit2005@gmail.com

ORCID No: 0000 0001 5504 1641

Doç. Dr. Nurcan DEMİRALP

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Ana bilim Dalında Doçent öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Coğrafya eğitimi konusunda yurt içinde ve yurtdışında çeşitli yayınları bulunmaktadır. Avrupa birliği projeleri dahil olmak üzere ve yurt içinde ve yurt dışında çeşitli projelerde yürütücü, eğitmen ve koordinatör olarak görevler yapmıştır. Halen coğrafya eğitimi konusunda akademik çalışmalarına devam etmekte olup, lisans ve lisansüstü olmak üzere çeşitli dersler vermekte, yüksek lisans ve doktora tezlerine danışmanlık yapmaktadır.

nurcan@gazi.edu.tr, ndemiralp@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-4102-1409

Bu kitap, ilk yazarın ikinci yazarın danışmanlığında yaptığı doktora tezinin kavramsal çerçevesine yeni bölümler eklenerek hazırlanmıştır.

ÖN SÖZ

Günümüz coğrafya eğitim ve öğretiminin temel amacı öğrencilerde, yaşadığı yerden başlayarak, etraflarında gerçekleşen olay ve olguları öğrenmelerini, beceri değer ve tutum geliştirmelerini sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmenin nihai hedefi ise; coğrafi bilgi ile donanmış, çeşitli beceri ve yetkinlikler geliştirmiş ve bunları uygulamaya geçirebilen, sorgulayan, dünyayı anlayan ve anlamlandıran, coğrafi bilinç kazanmış bireyler yetiştirmektir. Merak etmek, araştırmak ve sorgulamak beceri ve yetkinliklerin temelini oluşturmaktadır. Öğrencilere kazandırılması hedeflenen bu beceri ve yetkinlikler arasında ise sorgulama becerisi önemli bir role sahiptir. Coğrafya okuryazarlığının temelini oluşturan coğrafi sorgulama; öğrencilerin coğrafi sorular sorabilmeleri, bu soruların cevabını araştırarak bilgiyi anlamlandırmaları ve sonuçlarını ortaya koyabilmeleriyle ilgilidir. Coğrafi sorgulama, hem bir beceri hem bir süreç hem de bir öğretim yaklaşımıdır. Coğrafi sorgulamanın başlangıç noktasını, temel coğrafi kavramları içine alan anahtar sorular oluşturur. Anahtar sorularla başlayan coğrafi sorgulama; hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin ne öğrendiklerini/öğrettiklerini hem de nasıl öğrendiklerini/öğrettiklerini değerlendirmeleri ile son bulur. Öğrencilerin coğrafya eğitiminin amaçları doğrultusunda, iyi bir coğrafya okuryazarı ve coğrafi bilince sahip bireyler olarak yetişebilmeleri için onlardan sorgulamalar yapabilmeleri beklenir.

Bu kitap, sorgulama becerilerini çeşitli yönleri ile açıklayan beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde, coğrafi sorgulama nedir? Aşamaları nelerdir? Beceri gelişimi ve değerlerle nasıl bir ilişki içindedir? Ölçme ve değerlendirme nasıl yapılmalıdır? sorularına yanıt aranmıştır. Ayrıca coğrafi sorgulama becerisinin mekânsal teknolojiler ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ile ilişkisi incelenmiştir. İkinci bölümde; coğrafya dersi öğretim programlarında coğrafi sorgulamanın yeri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, çeşitli sorunların çözüm yollarının öğretilmesinde coğrafi sorgulamaya ilişkin örnekler verilmiştir. Dördüncü bölümde, coğrafi sorgulamada değerlendirme yöntemlerine, coğrafi sorgulama becerisi öz değerlendirme ölçeğine, coğrafi sorgulama rubriğine ayrıca örnek sorgulama sorularına yer verilmiştir. Son bölümde ise; lisans öğrencileri için coğrafi sorgulama uygulama yönergesi ve öğrencilerin bu yönergeler doğrultusunda hazırladıkları örnek çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışmadaki örnek sorgulama sorularının hazırlanmasında emeği geçen coğrafya öğretmeni Tahir Yüksek ve ölçeğin geliştirilmesinde emeği geçen Dr. Aynur Yalçın'a teşekkürü borç biliriz.

İÇİNDEKİLER

Dr. Öğr. Üyesi Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU	iii
Doç. Dr. Nurcan DEMİRALP	iii
Ön Söz	iv
Giriş	1

1. BÖLÜM

COĞRAFYADA SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENME

Coğrafi Sorgulamayı Anlamak	7
Sorgulama Temelli Öğrenmede Öğrenci ve Öğretmen	16
Coğrafyada Sorgulama Temelli Öğrenme: Coğrafi Sorgulama	25
Dünyanın Farklı Ülkelerinde Coğrafi Sorgulama	32
Coğrafi Sorgulama Basamakları	37
Coğrafi Soru Sorma	37
Coğrafi Bilgiyi Elde Etme	47
Coğrafi Bilgiyi Organize Etme	51
Coğrafi Bilgiyi Analiz Etme	53
Coğrafi Soruları Cevaplama ve Çözümler Tasarlama	58
Coğrafi Bilgiyi Açıklayabilme/ Coğrafi Bilginin İletilmesi	58
Coğrafi Sorgulamada Beceri ve Değerler	59
Coğrafi Sorgulama ve Mekânsal Teknolojiler	65

2. BÖLÜM

COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE COĞRAFİ SORGULAMA BECERİSİ

2005 Yılı Öncesi Coğrafya Programları	69
2005 Yılı Coğrafya Dersi Öğretim Programı	69
2018 Yılı Coğrafya Dersi Öğretim Programı	72
Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ve Coğrafi Sorgulama	73

3. BÖLÜM

SOSYAL PROBLEMLER VE COĞRAFİ SORGULAMA

Sorunların Çözüm Yollarının Öğretilmesinde Coğrafi Sorgulama	77
Örnek Çalışma Planı	80
Gözlem, Coğrafi Soru Sorma ve Planlama Aşaması	81
Toplama, Kaydetme, Değerlendirme	81
Coğrafi Bilgiyi Organize Etme ve Yorumlama	81
Analiz Etme ve Sonuçlandırma	82
Coğrafi Soruyu Açıklayabilme	82

4. BÖLÜM

COĞRAFİ SORGULAMADA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Coğrafi Sorgulama ve Değerlendirme	83
Çoktan Seçmeli, Boşluk Doldurma, Evet /Hayır ve Açık Uçlu Soru Örnekleri	87
Ölçme Araçları.....	100
Coğrafi Sorgulama Süreç Becerisi Ölçeği	100
Dereceli Puanlama Anahtarı ve Performans Değerlendirme	106

5. BÖLÜM

COĞRAFİ SORGULAMA BECERİLERİ ÖRNEK UYGULAMA

Ödev Yönergesi	109
Coğrafi Sorgulama Çalışma Örnekleri.....	110
 Sonuç	 113
Kaynakça	117

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Coğrafi sorgulamada öğretmen ve öğrencinin katılım boyutu	18
Tablo 2. Farklı programlara ve kaynaklara göre coğrafi sorgulama ve aşamaları	34
Tablo 3. Sorgulama rotası	44
Tablo 4. İkincil kaynak araştırması değerlendirme soruları	49
Tablo 5. Sorgulama sürecinde beş tür öğrenme alanı ve beceriler	61
Tablo 6. 21. yüzyıl temaları, becerileri ve alt becerileri	62
Tablo 7. 2005 CDÖP coğrafi becerilerin sınıflara göre dağılımı	70
Tablo 8. Coğrafi sorgulama ve coğrafi beceri ilişkisi	71
Tablo 9. 2018 CDÖP coğrafi becerilerin sınıflara göre dağılımı	72
Tablo 10. 2018 CDÖP coğrafi sorgulama becerisinin sınıf ve ünitelere göre dağılımı	73
Tablo 11. Coğrafi sorgulama ve Türkiye yeterlilikler çerçevesi CDÖP temel yetkinlikleri	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sorgulama temelli öğrenme ile diğer yöntemler arasındaki ilişki	16
Şekil 2. Sorgulamada öğretmen ve öğrencinin sorgulamaya katılımı ve öğrenme-öğretme süreci	22
Şekil 3. Sorgulama türlerine göre öğretmen ve öğrencinin sorgulamaya katılımı	23
Şekil 4. Sorgulama öğretim modeli	26
Şekil 5. Sorgulama modeli	29
Şekil 6. Sorgulama için anahtar sorulardan oluşan bir rota	31
Şekil 7. Soruların iki boyutu	39
Şekil 8. Bir beyin fırtınası yöntemi: Etki çemberi	43
Şekil 9. Dönüşüm matrisi	52
Şekil 10. Sorgulama sürecinde becerilerin yeri	63

GİRİŞ

21. yüzyılda, insanoğlu tarihinde yaşamadığı kadar büyük ve küresel etkiye sahip, doğal ve beşerî sorunlarla yüzleşmeye başlamıştır. Ülkeden ülkeye farklılaşmakla birlikte deprem, sel, kuraklık gibi doğal ortam kaynaklı ve beşerî tedbirlerin eksikliğinden dolayı yıkıcı etkisi yüksek, köken olarak doğal sorunlar bunlardan bazılarıdır. Küresel olarak ısınmanın da artmasıyla birlikte yangın gibi beşerî ve doğal kaynaklı sorunlar da insanoğlunun gündeminde sık sık yer almaya devam etmektedir. Bunun sonucunda insanlık, karşılaştığı sorunları ele alma ve çözüm bulma konusunda yeni arayışlar geliştirme yoluna girmiştir. Dünyanın değişen ve karmaşıklaşan yapısını anlayabilmek ve insanoğlunun karşılaştığı bu sorunlara çözüm üretebilmek için; becerilere sahip, yetkinliklerle donanmış bireylere duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu nedenle günümüzde okullarda anlamlı ve etkili öğrenme ortamları oluşturarak yenilikçi yaklaşım ve teknolojilere, beceri temelli eğitim ve öğretilere ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Beceri temelli öğretilerle; öğrencilerin yaşadıkları dünyaya ve karşılaştıkları sosyal, ekonomik, çevresel problemlere duyarlı; sorunların çözümü için sorumluluk alan, analiz, sentez, değerlendirme yapan, kendi yaratıcılık ve yeteneklerini kullanan, soran ve sorgulayan, 21. yüzyıl becerilerine sahip iyi birer vatandaş olarak yetiştirilmeleri beklenmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan son gelişmeler; soran, sorgulayan ve olayların arkasındaki nedenleri araştıran, beceri ve yetkinliklerle donanmış bireylerin yetişmesi ihtiyacını daha da belirginleştirmiştir. Bireylerin sorgulama zihniyeti ile yetiştirilmesi insanoğlunun karşılaştığı problemleri aşmak için bir çözüm olarak görülmeye ve buna yönelik uygulamalara önem verilerek alan açılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Marsden’inde (2003) belirttiği gibi, dünyada son dönemlerde yaşanan gelişmelerden dolayı coğrafya eğitiminde de uluslararası nitelikte değişimler görülmektedir.

Dünyada, eğitim ve öğretim konusundaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de değişim ve yeni bakış açıları içeren çalışmalara yer verilmiş ve bunların güncellenerek geliştirilmesine devam edilmektedir. 2005 yılında hazırlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programı da (CDÖP) bu değişimin en önemli adımlarındandır. Bu yenilik adımları, sadece ilk ve orta öğretimdeki coğrafya öğretimi ile sınırlı kalmamış; aynı zamanda yükseköğretimdeki coğrafya öğretimi de bu gelişmelerin yansımalarından etkilenmiştir (Şahin, 2010, s.128). İlk ve ortaöğretimdeki yeni yaklaşım ve uygulamalar; üniversitelerin akademik çalışmalarını ve

öğretim içeriklerini de etkileyerek karşılıklı değişimin ve gelişimin önünü açan etkin bir süreci doğurmuştur. Bu durum yükseköğretimdeki öğretmen yetiştirme programları ile lise ders programlarını ve eğitim öğretim sürecini uyumlu-etkin yürütme ihtiyacını bir kez daha ortaya koymuştur.

2005 yılından bugüne ülkemizde, çevresinde gerçekleşen olaylara duyarlı, soran, sorgulayan öğrenciler yetiştirebilmek için orta ve yükseköğretimde yapılan-dırmacı kuramların ilkelerine dayalı çalışmalar yürütülmeye devam etmektedir. 2005 CDÖP'de, karşılaştıkları sorunlara çözüm bulabilen, coğrafi bilgi ve beceri ile donanmış bireylerin yetiştirilebilmesi için beceri temelli bir anlayış benimsenmiştir. Bu kapsamda öğrencilere kazandırılması istenen sekiz coğrafi beceriden biri coğrafi sorgulama becerisidir. Coğrafi becerilerin gerçekleşmesi için ön koşul niteliğinde olan coğrafi sorgulama becerisi, öğrencilerin bilgiyi bir süreç içerisinde kendi kendilerine anlamlandırmaları ve bilgiyi elde ederken hayat boyu öğrenme deneyimi kazanmaları açısından önemlidir. Ayrıca coğrafi sorgulama, öğrencilerin coğrafi anlayış geliştirmeleri, bilişsel ve duyuşsal anlamda çevrelerinde gerçekleşen olaylara coğrafi bir bakış açısıyla yaklaşarak yerel, bölgesel, küresel sorunları analiz edebilmeleri açısından da önemli bir alandır.

Son yıllarda dünyanın karşılaştığı sel, deprem, yangın gibi afetler ve bu afetler sonrasında ortaya çıkan doğal ve beşerî sorunları aşmak için bireylerden beklenen nitelikler değiştikçe öğrencilerin, 21. yüzyıl becerileriyle donanmış, sorgulayıcı düşünceye sahip olarak yetiştirilmesinin gerekliliği daha net bir şekilde anlaşılmıştır. 21. yüzyılın beraberinde getirdikleriyle, bireylerin yeni niteliklere ve donanımlara sahip olması konusuna duyulan ihtiyacı artırmış, hatta bir zorunluluk haline getirmiştir. Bunun sonucunda öğrenmenin sorumluluğunu almış, soran-öğrenen ve sorularının çözümü için sahip olması gereken; problem çözmeye, eleştirel düşünmeye, öğrenmeyi öğrenme gibi yeni becerilere sahip bireylerin yetişmesi için eğitimden beklenenler değişmiştir. 21. yüzyıl, kendisinin gerektirdiği niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesi için, eğitim sistemlerini ve eğitim felsefesini yeni gelişmelerle karşı karşıya bırakmıştır. Teknolojik gelişmeler, kültürel değişiklikler ve ekonomik dönüşümler gibi bir dizi faktörün etkisiyle ortaya çıkan 21. yüzyıl becerileri, geleneksel bilgi ve becerilerin ötesine geçerek modern yaşamın gereksinimlerini karşılamak için temel bir faktör haline gelmiştir.

21. yüzyıl becerilerinin, eğitimde önemli hale gelmesinde pek çok faktör etkili olmuştur. Bunlar başında, teknolojik ilerlemeler ve küreselleşmeyle birlikte küresel çapta meydana gelen sorunların çözüme kavuşturulmasına duyulan ihtiyaçlar gösterilebilir. Bu gelişme ve değişimler beraberinde bireylerin yeni beceri ve yetkinliklerle donanması ve öğrencilerin bilgiyi etkili bir şekilde toplama, analiz etme, düzenleme ve paylaşma yeteneğine duyulan gereksinimi arttırmıştır. Gele-

neksel eğitimden farklı olarak bireylerden beklenen özellikler ve sahip olmaları gereken beceriler değişmiş; onları bilgi alıcısı olmaktan, bilgi üreticisi rolünü üstlenen bireylere dönüştürmüştür.

21. yüzyıl becerileri, günümüzün dünyasının gereksinimlerini karşılamak ve bireylerin kişisel ve profesyonel gelişimlerini desteklemek için önemli olan çeşitli yetenekler ve becerilerdir. Bu becerilerin bireyler tarafından edinilmesi, hızla değişen toplum, ekonomi ve teknolojiye ayak uydurmasını kolaylaştırmıştır. 21. yüzyıl becerileri arasında dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim, işbirliği ve ekip çalışması, yaratıcılık ve inovasyon, sosyal sorumluluk, kültürel farkındalık, öğrenmeye açıklık ve öğrenmeyi öğrenme bulunmaktadır. Bunların bazıları 2018 yılında hazırlanan CDÖP kendine yer bulan Türkiye Yetelikler Çerçevesi kapsamına girmektedir. Bu beceriler, bireylerin günümüzde yaşanan bazı sorunlara önlem alabilme becerilerini edinmeleri ve yaşamlarını daha başarılı bir şekilde yönlendirebilmeleri için temel öneme sahiptir. 2018 CDÖP'nin program felsefesinde başta eğitim kurumları olmak üzere, eğitimin paydaşları ve bu süreçten etkilenen bireylerin, bu becerileri geliştirmek ve güçlendirmek için çaba göstermesinin önemli olduğuna değinilmiştir.

21. yüzyıl becerilerinin okullarda geliştirilmesi, eğitim sisteminin modern gereksinimlere uygun hale getirilmesini ve öğrencilere bu becerileri kazandırmak için çeşitli stratejilerin uygulanmasını gerektirir. 21. yüzyıl becerileri, öğrencilerin mesleki ve hayat boyu başarılarını büyük ölçüde etkileme özelliğine sahiptir. Bu anlamda öğrencileri geleceğe; yüksek niteliklerle donanmış çağdaş bireyler ve iyi vatandaşlar olarak hazırlayacak, 2018 CDÖP'nin program felsefesini hayata geçirecek okullara, öğretmenlere ve bu uygulamaların sonuçlarından etkilenecek öğrencilere önemli görevler düşmektedir. Okullarda öğretmenlerin, öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerini geliştirmek için kullanabileceği bazı yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan biri, 21. yüzyıl becerilerinden olan, sorgulama becerisidir. Bu nedenle okullar, bu becerileri geliştirmeye odaklanarak öğrencileri yüksek nitelikli hayata hazırlayabilirler. Sorgulama, 21. yüzyılın önemli bir becerisi olarak eleştirel düşünme, problem çözme becerilerinin bir parçasını oluşturur. Sorgulama; bilgiyi daha derinlemesine anlama, mevcut bilgileri sorgulama, farklı perspektifleri değerlendirme ve yeni bilgilere ulaşma sürecini ifade eder. Sorgulama becerisi, öğrencilere bilgiyi daha derinlemesine anlama, eleştirel düşünme, sorun çözme ve öğrenmeye devam etme yeteneği kazandırır. Dünyada bilgi hızla değişip gelişirken, bireylerin bu değişime ayak uydurabilmesinde sorgulama becerisi büyük bir öneme sahiptir.

Sorgulama becerilerinin, 21. yüzyıl becerileri arasında yer almasının nedenleri aşağıda kısaca açıklanmıştır. Sorgulama becerileri;

Eleştirel düşünmeyi teşvik eder: Sorgulama ile öğrenciler, mevcut bilgilere karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirerek bilgiyi daha iyi değerlendirirler. Sorgulamayı yürütme, yeni sorular sorarak ve sorunlara yeni çözüm yolları arayarak düşünme becerilerinin gelişmesini destekler.

Sorun çözme yeteneğini güçlendirir: Sorgulama, sorunları tanımlama, sorunların nedenlerini anlama ve etkili çözüm yolları bulma süreçlerini destekler.

Bilgiyi derinlemesine anlamayı sağlar: Sorgulama, öğrencilerin bilgiyi daha derinlemesine anlamalarına ve içselleştirmelerine yardımcı olur. Bilgi sadece öğrenilmez anlamlı ve kalıcı hale gelir.

Bilgiyi elde etmeyi öğretir: Öğrenciler sorgulamanın parçası olarak araştırma, toplama ve analiz etme becerilerini geliştirir. Ayrıca bilgiye nasıl erişeceklerini ve doğru bilgiyi nasıl seçeceklerini öğrenirler.

Öğrenmeyi öğrenmeye karşı açıklık sağlar: Sorgulama, öğrencilerde merak duygusuyla başladığı için kendi kendine öğrenme ve hayat boyu öğrenme için ortam hazırlar. Sorgulama, öğrencilere kendi öğrenmelerini yönlendirme ve bağımsız olarak bilgiyi araştırma yeteneği kazandırır. Bu durum, öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha fazla kontrol etmelerine olanak tanır.

Farklı bakış açılarını değerlendirmeye teşvik eder: Sorgulamada, merak edilen sorunun cevabı farklı bakış açılarından değerlendirmeye alındığı için diğerlerinin düşünceleri hakkında bir perspektif kazanırlar.

Öğrenciler sorgulama ortamlarında yalnızca yukarıda verilen 21. yüzyıl beceri ve yetkinliklerini geliştirmezler, bunun yanı sıra sorgulama sürecinde coğrafya bilim alanının kapsamında olan birçok coğrafi beceriyi kullanma ve yeni beceriler geliştirme şansına sahip olurlar. Bu yönüyle coğrafi sorgulama sürecinde yürütülen çalışmalar, konu içeriğine bağlı olarak, öğrencilerin “harita, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, arazi çalışma, tablo grafik ve diyagram hazırlama ve yorumlama, kanıt kullanma ve zamanı algılama, mekânsal düşünme” gibi becerileri de öğrenmesine imkân tanır. Aynı zamanda eğitim ortamlarında sorgulama yaklaşımları kullanılarak öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi 2018 yılında belirlenen ve bir kısmı 21. yüzyıl becerileri kapsamında olan sekiz temel yetkinlik alanının gelişimine temel oluşturur. Dolayısıyla coğrafi sorgulamanın, 21. yüzyıl becerileri gibi tüm bireylerin sahip olması gereken genel (ortak beceri) ve coğrafyaya özgü özel becerilerin (coğrafi beceriler) geliştirilmesi için en temel beceri olduğu söylenebilir. Bu nedenle coğrafya eğitiminde coğrafi sorgulama, diğer becerilerin geliştirilmesi açısından ayrı bir önem taşır. Çünkü sorgulama süreci sorunun cevaplanması ile sona ermez, aksine soruyu cevaplarken ortaya çıkan yeni soru ve sorunlara yönelerek süreç devam eder. Bu nedenle sorgulama, coğrafya öğreti-

mindeki diğ er coğrafi becerilerin kazandırılmasında gerekli alt yapının hazırlanması, öğrencilerin coğrafi bakış açısı kazanması açısından da temel olan özelliklere sahiptir. Bu da coğrafi sorgulamayı diğ er coğrafi becerilerden ayırarak özel bir konuma yerleştirir.

Öğrencilerin sorgulama becerilerinin geliştirilmesi, sorgulayıcı öğrenme ortamının ve sorgulama sürecinin öğrenciye uygun olarak düzenlenebilmesiyle gerçekleşir. Etkin bir sorgulama ortamı oluşturmak ve sorgulama sürecini öğrenciye uygun olarak sorunsuz bir şekilde yürütebilmek ise öğrencilerin çeşitli yöntem ve tekniklerle ölçülmesiyle mümkün olabilmektedir (Kan, 2022).

1. BÖLÜM

COĞRAFYADA SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENME

Bu bölümde sorgulama temelli öğrenme ve coğrafi sorgulamanın kavramsal çerçevesi, coğrafi sorgulamada öğretmen ile öğrencinin görev ve sorumlulukları, coğrafi sorgulamanın dünyadaki örnekleri, öğrencilerle coğrafi sorgulama çalışmaları yürütürken sorgulamayı şekillendirecek örnek çerçeveler, etkinlikler ile coğrafi sorgulamanın beceri, değer ve mekansal teknolojilerle ilişkilerine yer verilmiştir.

1.1. Coğrafi Sorgulamayı Anlamak

Sorgulama temelli öğretim, bütüncül ve yapılandırmacı öğrenme kuramlarına dayanan, öğrenci merkezli aktif öğrenme yöntemlerinden biridir. Alan yazında aktif öğrenme yöntemlerinin geliştirilmesinde yol gösterici (Ün Açıkgoz, 2014) olmasından dolayı John Dewey ve yapılandırmacılığa yaptığı katkılardan dolayı David Ausabel, Jerome Bruner, Jean Piaget bu yaklaşımın öncüleri olarak kabul edilmektedir. Oysa yaklaşımın kökeninin antik Yunan filozofları Socrates, Plato ve Aristoteles'e kadar uzandığı bilinmektedir (Benson, 2000).

Sorgulama temelli öğrenme yaklaşımı, alan yazında farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Bunlardan bazıları; sorgulamaya dayalı öğrenme ve öğretim yöntemi, sorgulama temelli öğretim yöntemi, sorgulama temelli öğrenme, sorgulama yöntemi, araştırma temelli öğrenme, araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme, sorgulama yaklaşımı, sorgulama tekniği ve sorgulama stratejisidir. Alan yazında sorgulama temelli öğrenme ile ilgili adlandırma konusunda bir birlik olmadığı gibi kabul edilmiş ve ortak bir tanımı da bulunmamaktadır. Bu konuda Prince ve Felder (2006), sorgulama sürecinin bilginin bir kaynaktan diğerine doğrudan aktarılmasının yerine, öğrenci tarafından aktif olarak yapılandırılan (yapılandırmacı yaklaşım) bir model olarak kabul edildiğini ifade etmişlerdir (akt. Poteau, 2015, s. 380). Bununla birlikte yapısalcı bir öğretim yöntemi olarak sorgulama, öğrencilerin hem bilgiyi ve yeni anlayışları arama süreci hem de bir beceri olarak kabul edilmektedir. Sorgulama temelli öğrenmelerin öğrencilerde becerilerin yanı sıra tutum geliştireceği de ifade edilmiştir (Roberts, 2010, s. 6).

Pery ve Richardson (2001) sorgulama temelli öğrenmeyi; sorulan soruların cevabına ulaşmak için araştırma yapma ve araştırma sonucunda elde ettiği bilgileri analiz ederek, öğrenme ve bilgiyi dönüştürme süreci olarak tanımlanmaktadır (akt. Duban, 2016). Güneş'e (2014) göre, sorgulama bir beceridir. Ona göre sorgulama öğrencilerin olayların sebep-sonuç ilişkilerini araştırma, analiz etme, fikir geliştirme, ürettiği fikirleri düzenleme ve savunma, olay, olgu ve nesneleri karşılaştırma, çıkarımlarda bulunma, değerlendirme ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Özellikle de öğrencilerin düşünme, anlama, ilişki kurma, tahmin etme, değerlendirme gibi zihinsel becerilerini geliştirmekte sorgulamanın kullanılabileceğini ifade etmektedir (Güneş, 2014). Selvi (2016) yukarıda bahsedilenlerin tamamını kapsayacak şekilde bütüncül bir bakış açısıyla sorgulamayı, bütün olarak her yönüyle olguları ve durumları analiz etme eylemi olarak da tanımlamaktadır (Selvi, 2016).

Buraya kadar yapılan açıklamalarda sorgulama çeşitli yönleri ile tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu aşamadan sonra öğrenme ve öğretme sürecinde sorgulama temelli öğrenmeyle ilgili bilgiler verilecektir.

Edelson'a (2001) göre sorgulama; bir problemin tanımı ile başlar ve tanımlanan bu problemin çözümüne ulaşmak için çeşitli aşamalar takip edilir. Hmelo-Silver, Duncan ve Chinn'a (2007) göre sorgulama, disipline özgü becerilerin ve uygulamaların yanı sıra içeriğin de öğrenildiği bir öğretim sürecidir. Sorgulamada kalıplaşmış, katı ve vazgeçilmez bir yapı yoktur. Gerektiğinde (disipline özgü veya çalışılacak konunun içeriğine göre) ek özellikler de dahil edilerek esnek bir nitelik kazanmaktadır. Sorgulama esnek olan yapısından dolayı birçok bilim tarafından kullanılmaktadır (Spronken-Smith vd., 2008).

Vajoczki (2011) sorgulama temelli öğrenme sürecini bir araştırma şekli olarak değerlendirmekte ve bu süreç öğrencinin, kendi kendine öğrenmesinin sorumluluğunu alarak, yani yaparak öğrenmesini teşvik etmektedir. Böylece süreç öğrencinin yeni bilgi elde etmesi, olgu ve olaylarla ilgili bakış açısı geliştirmesi için gerekli becerileri geliştirmesine yardımcı olur (Vajoczki, 2011).

Sorgulama temelli öğrenmede öğrenciler; soru sorma, soruyu cevaplayacak veriyi toplama, bu verileri analiz etme ve analizlerinin sonucunda başlangıçta ürettikleri sorulara çözüm bularak öğrenmeleri konusunda teşvik edilirler. Böylece sorgulama temelli öğrenmede öğrenciler, aktif olarak öğrenecekleri şeyin içine dâhil olarak, iletilen bilgiyi kabul etmek yerine bilgiyi anlamlandırma sürecine katılırlar. Bu yönüyle sorgulama temelli öğrenme, yaparak yaşayarak bilgiyi alma ve anlamlandırma süreci olarak da kabul edilebilir. Ancak öğrencilerin bilgiyi anlamlandırma sürecinde bazı temel becerilere de sahip olması beklenir. Çünkü öğren-